

Landsmålsarkivets frågelista M 19.

SVENSK GLIMA.

I medföljande uppsats redogöres för några exempel på en brottningsart, som efter dess isländska motsvarighet här kallats glima. Namnet är ej anträffat i Sverige, och man ansåg länge, att den ej fanns utanför Island. I Sverige kallas dylika brottningslekar oftast byxkast o. d. Även andra namn känner man från svenskt språkområde (ta_bälgtag, ta_bälttag, kasta_bältkast)? Känner man till en dylik brottning i bygden? Vad kallade man denna?

Vid redogörelsen för glima bör man ha i minnet, att fattningen är av särskild vikt, då hela brottningen får sin karaktär av denna. Fattade man i byxorna, i en svångrem el. d.?

Vilka särskilda knep förekommo? Funnos grepp, som ansågos oriktiga eller som voro förbjudna? Vad kallades de?

Svensk glima.

Av

Johan Götlind.

BROTNING har i den nordiska idrotten intagit en framstående plats. Den omtalas mångenstädes i den isländska forn-litteraturen. Och hos de nordiska folken, särskilt hos allmogen, ha flera brottningslekar levat kvar in i vår egen tid.

I Björn Bjarnasons lärda arbete »Nordboernas legemlige Uddannelse i Oldtiden» (Københ. 1905) liksom i hans isländska upplaga av arbetet »Íðróttir fornmannanna» (Reykjavík 1908) framhålls, att den berömda isländska brottningen *glima* ej finnes utanför Island. Samma uppgift har också influtit i J. Hoops' Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Dessa uppgifter ha, som naturligt är, upprepats i andra, mindre självständiga arbeten om nordisk brottning. Emellertid skulle Bjarnason icke ha uttalat sig så tvärsäkert, om han hade känt till modernt svenskt folkminnesmaterial.¹⁾ Detta ger nämligen otvetydigt vid handen, att gliman funnits även i Sverige ända in i vår egen tid, och jag känner en liknande brottning också från det svenska Finland. Till på köpet visar sig denna svenska glima mer ursprunglig än den moderna isländska. Från Danmark och Norge känner jag den däremot ej. I fråga om det förra landet måste det betyda, att idrottsgrenen nu utdött i Danmark, om den funnits där tidigare, som väl är det troliga. Danmarks hithörande lekar äro synnerligen ingående undersökta, framförallt av den framstående känna-

¹⁾ Det mesta materialet till denna uppsats har jag hämtat ur egna och andras uppteckningar i Landsmålsarkivets samlingar i Uppsala, men jag har även i stor utsträckning utnyttjat material om idrott och lek i Nordiska Museets arkiv, Lunds Universitets Folkminnessamling, Västsvenska Folkminnesarkivet m. fl. arkiv inom och utom landet.

ren på hithörande ting, läraren vid Statens Gymnastikinstitut Cand. Phil. Fr. Knudsen, som gjort stora samlingar av idrottslekar under så gott som ett helt liv. Vad Norge beträffar, är saken oviss. Att man inte har något belägg på den där, kan vara en tillfällighet. Hithörande gren av folktraditioner har nämligen där ej varit föremål för någon ingående undersökning.

Vi ha i Norden — inte minst i Sverige — sedan gammalt en hel rad intressanta brottningslekar som t. ex. de än i dag allbekanta *ta livtag* och *ta kragtag*, och en del mindre kända som *bryta järn*, *ta bondetag*, *ta armtag*, göra *byxkast* m. fl., samtliga kännetecknade av olika sätt att fatta i motståndaren. Räkna vi även benkamp till brottning, ha vi ytterligare några säregna nordiska brottningslekar som t. ex. *hanka ben*, där man kastar kull varandra med benen, och liggande benkamp, som går under många namn, t. ex. *kasta krokhas*, *hugga rumpekrok*, *spänna rövökrok*, *spänna ben*, *vispa skank*, *sparka svinen ur läge*, *bryta stubbar* m. fl.

De vanligaste av dessa brottningar i den fornisländska litteraturen torde vara *livtag*, på isländska kallad att *hryggspenna*, och den berömda, ofta omtalade *glima*. Den senares svenska motsvarighet skall jag här beröra.

Men innan jag övergår till att tala om den svenska gliman, skall jag redogöra för den klassiska isländska och med några ord beröra även den moderna gliman på Island.

Glima omtalas på många ställen i den fornisländska litteraturen.¹⁾ Ingenstädes förekommer dock, så vitt jag vet, någon längre och uttömmande beskrivning. Det är oftast blott antydningar, och brottningen får man sedan på grundval av dessa kortfattade notiser söka rekonstruera. Man skiljer för övrigt ej alltid strängt på *glima* och annan brottning (vanligt *fang*). På åtskilliga ställen användes verbet *glima* även om sådan brottning, som uppenbarligen ej är vad man i allmänhet menar med *glima*, vilket Bjarnason påpekat i det nämnda arbetet.

Det som skiljer *glima* från annan brottning är framförallt det sätt, på vilket man fattar i motståndaren. De knep (*brögð*), som sedan utvecklats, äro snarast en följd av denna speciella fattning.

¹⁾ Se Bj. Bjarnason: Nordboernes legemlige Uddannelse i Oldtiden s. 103, not 2.

Fattningen skildrar Bjarnason sålunda: De två brottarna (*glímufélagar*) fattade i varandra med höger hand i motpartens byxor, oftast i själva byxlinningen strax ovanför höften eller en liten smula längre åt ryggsidan till; den vänstra handen lät man antingen hänga fritt ned att börja med, tills man fick behov av den vid användandet av ett visst knep, eller också fattade man redan i början tag i motpartens byxor på utsidan av dennes högra lår. Kroppen höllo de båda kämparna en smula framåtböjd.¹⁾ Jämför fattningen i modern glima å fig. 1.

Enligt Bjarnason hade den gamla isländska gliman flera huvudformer, karakteriserade av särskilda knep (*brögð*). Av dessa nämnas uttryckligen i den gamla litteraturen följande fyra slag: 1) *sveiþla* (svängning, sving); 2) *loftmjöðm*, även kallad *mjadmarbrögð* eller endast *mjöðm* (svängning i luften med hjälp av höften) eller *lausamjöðm* (frihöftsknep); 3) *sniðglima* (snedglima); 4) *footarbrögð* (fotknep).²⁾ Modern isländsk glima har 7 huvudformer, vardera med flera olika arter. Enligt *Glimubók*, utgiven av Islands idrottsförbund 1916, äro glimans sju giltiga grepp och knep (*glímubrögð*) följande: 1) *leggjarbrögð*, 2) *krækja*, 3) *hælkrokkur*, 4) *hnéhnnykkur*, 5) *sniðglima*, 6) *mjadmarhnnykkur*, 7) *klofbrögð*.³⁾

Fig. 1. Modern isländsk glima. Fattningen. Efter *Glimubók*.

¹⁾ Bj. Bjarnason: Anf. a. s. 106.

²⁾ Bj. Bjarnason: Anf. a. s. 107 ff.

³⁾ Se utom *Glimubók* även Ó. Davíðsson: Íslenzkar skemtanir, Köpenh. 1888—92. Olika slag av »glímur» skildras utförligt s. 38—70. Detta arbete behandlar även äldre tiders *glima*.

Gliman går i Sverige under olika namn i olika landsändar. I så skilda landskap som Gotland, Ångermanland och Lappland kallas den *byxkast*. I Västergötland har jag också påträffat idrotten, och där går den under namnet *ta bälgtag* (Korsberga sn). I det svenska Finland heter den *ta bältag* och *kasta bälkast*. Orsaken till alla dessa namn är den låga fattningen, som vanligen sker i byxorna

Fig. 2. Modern isländsk glima, s. k. snedglima. Efter Glimubók.

eller svångremmen. Reglerna för brottningen växla givetvis över ett så stort område, men i stort sett äro de lika. Den nordiska vikingen fattade i sin motståndare tämligen exakt på samma sätt, som en gotlänning eller en västgöte av i dag, när han kastar sin motståndare till marken i *byxkast* eller *ta bälgtag*.

I sitt stora arbete om gotländsk kultur beskriver Säve den gotländska brottning, som han kallar *byxekast*, vilket han räknar upp bland olika sätt *att takes 'brottas'*, på följande sätt: — »eller 30, då man, på samma vis omfattande varandra, med *byxekast* eller händernas fattande i *byxändan*, då isyn. lyfter kamraten högt

i vädret o. vill slå honom omkull. Den andre åter spärrar då ut benen för att stå i fallet.»¹⁾ I marginalen står tillskrivet: »*Ta byxekast*, då de fattade tag i byxlinningen.» För denna anmärkning finnes angiven en sagesman från Bunge. Detta sätt att brottas måste ha stått den gamla isländska gliman nära.

I Västgöta-ordboken i Landsmålsarkivet har jag antecknat ef-

¹⁾ P. A. Säve: Gotländska Samlingar (handskr. i UUB) I, lek n:r 47.

ter egen undersökning i Västergötland om samma brottning, som där kallas *ta bälgtag*: »Man fattade varandra i svångremmen med en hand på var sida eller i förskinnensremmen eller också i byxlinningarna. Man kastade omkull motståndaren på det viset, att man tryckte honom tätt intill sig och sedan sköt honom på rygg, så att han föll till marken. Meddelaren¹⁾ trodde också, att lyftning förekom.» Vi lägga märke till, att det förra av de ovan skildrade knepen vid *ta bälgtag* ganska mycket påminner om den art brottning, som i modern isländsk glima kallas *klofbragð*²⁾ (se fig. 3).

Det är säkerligen samma idrott, som avses med det ångermanländska *byxkast* i S. Modin: *Gamla Tåsjö*, s. 295: »Vidare öfvades flera-handa brottningslekar ('*kastfang*'), såsom '*lappkast*', då den ene af de kämpande sökte kasta sig ned på marken och slunga den andre öfver sitt hufvud; andra »*fångtag*» voro *byxkast* och *ryggkast*, ett hvart med sina särskilda grepp». Här säges dock ingenting bestämt om hur fattningen var i *byxkast*, men namnöverensstämmelsen är nog inte tillfällig.

I Örträsk, Lappland, upptecknade jag sommaren 1929 bl. a. en del om olika slag av brottning. Där förekommo, enligt min meddelare, fyra slag: *ryggkast* (= *livtag*), *kragakast* (= *kragtag*), *byxkast* och *lappkast*. Vid *byxkast* fattade man med den ena handen,

¹⁾ Denne var J. Möllev i Korsberga sn i Vartofta härad.

²⁾ Se *Glimubók*, gefin út af Íðrottasambandi Íslands, s. 95 ff.

Fig. 3. Modern isländsk glima, s. k. »klofbragð». Efter Glimubók.

mest vänster, om ryggen på motståndaren, med den andra handen i byxen bak vid låret. Ibland kunde man slå omkull motståndaren genom att kasta honom över axeln.

Från det Svenska Finland har jag även uppgifter om förekomsten av en liknande brottning. Där heter den *ta bältag* och *kast bälkast* (Nyland).¹⁾ I denna brottning fattar man tag i varandras svångremmar.

En liknande beskrivning av denna idrott har upptecknats i Strömfors, Finland.²⁾ Bland den finska befolkningen finns en brottning, som kallas *vyöpaini*, där man också fattar i ett bälte, *vyö*,³⁾ och troligen är det fråga om samma eller en närstående idrott.

Det som ger gliman dess särdrag, är den egendomliga fattningen. I gammal tid fattade man även på Island i byxlinningen eller i bältet. I senare tid har man infört ett särskilt bälte, glimabältet, som brottarna bära under det kampen pågår. Detta blev alldeles nödvändigt, sedan byxorna gjordes av ömtåligare material. Glimabältet är ett dubbelbälte, som dels går om livet, dels om vardera låret. Man fattar i modern glima med höger hand i bältet om livet, med vänster hand om lårbältet på motståndarens högra sida (se fig. 1). I Sverige däremot lever den gamla formen kvar. Vi ha icke förfinat idrotten på något sätt utan fatta i varandra som på Islands sagotid. Men vi ha icke heller utvecklat denna brottning till den mångfald arter, som dess isländska motsvarighet har, eller i dess utövning nått fram till en sådan skönhet och idrottsmässighet, som den nutida isländska gliman äger. I detta fall är Island modernt, Sverige ålderdomligt och primitivt.

¹⁾ Enligt benäget meddelande av lektor V. E. V. Wessman 1929.

²⁾ Uppteckningen är gjord av lektor M. Streiskal för Svenska Litteratursällskapets i Finland Folkloristiska Arkiv i Helsingfors.

³⁾ Enligt benäget meddelande av fil. mag. Toivo Okkola. Se ULMA 3400, s. 7.